

УДК 340.12

Юлія Івченко,*канд. юрид. наук,
докторант докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ*

ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПАТРІОТИЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ (ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

Стаття присвячена аналізу сутнісних складників поняття «громадянський патріотизм» та дослідженню його фундаментальних основ і конструктивних особливостей. У роботі наголошується на тому, що громадянський патріотизм повинен бути невід'ємним складником культивування відповідальності за єдність країни та способом формування єдиного Українського народу.

Ключові слова: громадянський патріотизм, громадянська компетентність, політична культура, толерантність, моральність, законність.

Постановка проблеми. Сучасні українські реалії зумовлюють необхідність дослідження такого явища, як громадянський патріотизм, адже саме він є, можливо, єдиним дієвим способом, що здатен дійсно об'єднати країну та вивести її на якісно новий рівень. Адже сучасна Українська держава як ніколи потребує результативних методів, що здатні повернути країні її право на самостійне майбутнє та пошук найбільш ефективних шляхів для розвитку і процвітання.

Аналіз наукової літератури з даної проблематики свідчить про її всебічне вивчення в минулому та дослідження її найважливіших аспектів у сьогоденні. Так, питання патріотизму та громадянського патріотизму як його різновиду досліджувались у роботах таких дослідників, як А. А. Козлов, І. А. Зімня, Г. Л. Котова, А. В. Лубський, В. А. Колесніков, Л. А. Петрова та ін.

Метою даної статті є дослідження сутнісних складників громадянського патріотизму як основи національної єдності країни.

Виклад основного матеріалу. Загалом, громадянський патріотизм – це система знань із правової культури та дотримання вимог закону, наявність навичок оцінки політичних та правових подій і процесів у суспільстві та державі, громадянської позиції, постійної готовності до служіння своєму народу і виконання конституційного обов'язку [1, с. 32].

У контексті змістової визначеності громадянський патріотизм може характеризуватися і як громадянська відповідальність за розвиток Батьківщини з активним утвердженням позитивного сьогодення і збереженням ціннісного змісту історії для майбутнього.

Громадянський патріотизм спрямований на усвідомлення мотивів поведінки, суті взаємовідносин держави і громадянина, виховання мислячого громадянина, який здатен протистояти маніпуляціям з боку деструктивних політичних сил і засобів масової інформації та вміє раціонально обґрунтувати свою точку зору.

У цьому контексті визначальним у вихованні сучасного українського громадянина повинно бути поєднання двох начал: перш за все, це повага до закону і суспільства, а також розвиток ініціативності, відповідальності і вміння користуватися особистими свободами, тобто формування громадянської компетентності.

Слід зауважити, що компетентність означає коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом. Компетентна в певній галузі особа володіє відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють їй добре орієнтуватися у даній сфері та ефективно діяти в ній [2, с. 29].

А. А. Козлов зазначає: «Громадянськість означає динамічний ціннісно-правовий зв'язок людей (спільнот), як громадян, з певною державою, що реалізований на основі їх ставлення до прав та обов'язків, закріплених у відповідних нормативних актах (конституція, закони), а також у звичаях і традиціях. Громадянськість реалізується в діапазоні від простої законслухняності до громадянської активності, а в критичні періоди вона виходить за межі, що визначають стійкість системи, та спрямована на її радикальне перевлаштування» [3, с. 15].

Термін «громадянська компетентність» був уведений І. А. Зимовою. Вона розуміє під ним сукупність знань і дотримання прав та обов'язків громадянина; свободу і відповідальність, впевненість у собі, власну гідність, громадянський обов'язок; знання і гордість за символи держави (герб, прапор, гімн). При цьому такі знання носять назву «громадянських компетенцій» [4, с. 39].

Більш детально дане поняття було сформульовано Г. Л. Котовою, яка визначає громадянську компетентність як сумарний показник вищезазначених компетенцій громадянськості, а також як комплекс громадянських знань і умінь, громадянських якостей; навичок і практичного досвіду громадської діяльності, викликаних орієнтацією суб'єкта на реалізацію громадянських цінностей [5, с. 192].

Крім цього, у визначенні громадянського патріотизму суттєве значення має активна громадянська позиція. На основі любові до Батьківщини і поваги до своєї історії, до традицій свого народу в сучасних умовах кардинальних змін формується сьогодення та майбутнє країни.

Активна життєва позиція співвідноситься з практичним утвердженням громадянського патріотизму, виявляється в готовності до подолання труднощів на сучасному етапі розвитку країни, в прагненні до забезпечення сталого та стабільного розвитку українського суспільства на всіх рівнях.

Громадянський патріотизм невіддільний від формування громадянської політичної культури, це явища однопорядкові, такі, що доповнюють один одного.

У цьому контексті політична культура націлена на формування зацікавленої участі в політичному житті, на свідоме включення громадянина в творення ефективної політичної системи і демократичного суспільства.

За допомогою громадянської політичної культури можливе утвердження основних складників політичного будівництва в Україні: верховенства закону, вільних виборів, добросовісної політичної конкуренції, змінюваності посадових осіб за допомогою конкурсної змагальності, інформаційної відкритості владних органів, системи суспільних ЗМІ, інститутів громадянського суспільства, ефективного громадського контролю і громадянського діалогу з регулярно оновлюваними владними структурами.

Гносеологічний аспект політичної культури зумовлений тим, що вона як специфічна форма ставлення суб'єкта до політичних реалій включає в себе духовно-ціннісні основи: політичні знання та цінності, цілі і принципи, ідеї, теорії і програми; погляди, уявлення і орієнтації; традиції, форми, способи і методи політичної організації і діяльності. Даний аспект орієнтований на пізнання основ і дозволяє охарактеризувати якісний бік розуміння реальності (яким є об'єкт і як здійснюється пізнання політичного буття? яка результативність процесу пізнання?). Хоча розглядається і кількісний складник пізнання реальності (які рівні пізнавального процесу і ступінь його засвоєння? що необхідно для результативної культивування духовно-ціннісного складника політичної культури і повноцінної участі громадян у процесі перетворюючої діяльності?).

Що ж стосується функціонального аспекту політичної культури, то він пов'язаний з її конкретними проявами в політичному житті і у взаємозумовленості підвидами глобальної культури – економічної, правової, моральної, релігійної; політичними і соціальними цінностями; способами дій індивідів і громадських груп; нормами, еталонами, зразками політичної діяльності, які регулюють відносини і поведінку суб'єктів (актуальні нормативні і регулятивні аналітичні аспекти); різними політичними інститутами і організаціями, політичною системою в цілому (інституційний аспект). Функціональні взаємозв'язки дозволяють охарактеризувати феномен як якісний предикат суб'єкта

політичної діяльності, міру його політичного розвитку і толерантності.

Опосередкованою формою взаємозв'язку громадянського патріотизму і громадянської політичної культури повинна виступати толерантність у широкому розумінні змісту цього слова. Толерантність у даному разі можна визначити як терпимість до чужого способу життя, поведінки, думок, звичаїв, почуттів, переконань. Це один з основних демократичних принципів, нерозривно пов'язаних із концепціями плюралізму, соціальної свободи і прав людини, який став утверджуватися як загальнозначимий принцип людського спілкування після буржуазних революцій, однак до цього часу часто порушується та відкидається як на міжособистісному, так і на державному рівні [6, с. 41].

Отже, підсумовуючи, можна визначити, що громадянський патріотизм – це система цінностей, які людина надає суспільству, а держава – громадянину. Таке визначення громадянського патріотизму впливає з його історичної та практичної, а також теоретичної та змістової сутності.

Патріотизм має безліч різних визначень, що включають як позитивні, так і негативні його оцінки. На відміну від нього, громадянський патріотизм у цьому сенсі є менш різнополярним. І пов'язано це з тим, що поняття «громадянин» вже має певну єдино визначену і правову сутність приналежності до одного народу і до одного державного утворення – безпосередньо держави або союзного об'єднання на федеративній чи конфедеративній основі. Характерний приклад – Ізраїль, Швейцарія, Румунія.

У цьому контексті наділені певним духовним змістом визначення патріотизму як любові до Батьківщини у понятті громадянського патріотизму конкретизується конкретними цінностями, які держава створює і надає своєму громадянину, виконуючи свою обслуговуючу функцію, і громадянин на базі створених умов формує та віддає суспільству свої людські цінності, реалізуючи вміння, здібності і талант. А негатив нівелюється системою моральних принципів і традицій, прийнятих більшістю суспільства правил і установок. У цьому разі любов до Батьківщини доповнюється повагою до держави і на основі цього виникає щира любов до Батьківщини.

Громадянський патріотизм стає чинником суспільно-політичного життя лише в разі його визнання і підтримки більшістю громадян країни, що безпосередньо пов'язано із сутнісним визначенням даного поняття.

Якщо аналізувати наше сьогодення, то виникає питання: «Чи пов'язують громадяни нашої країни поняття «Батьківщина» та «держави», чи дані поняття є різноспрямованими?».

Якщо з Батьківщиною все відносно зрозуміло, тому що це поняття більше пов'язане з місцем народження, то з державою абсолютно все суперечливо і залежить в основному від ступеня залученості в суспільні процеси окремого громадянина, а також від кількості та якості благ, отриманих ним від держави. При цьому

суперечливість виникає саме на основі невідповідності відданого державі і отриманого від неї, і часто ті, хто віддає більше, створюючи цінності, отримують менше і, навпаки, ті, хто їх не створює, отримують більше. При цьому в останніх не виникає особливої любові до Батьківщини як джерела їх збагачення і, навпаки, ця любов, як правило, – доля обділених і її підносять їм як моральне задоволення.

Л. М. Толстой зазначав: «Патріотизм у найпростішому, ясному і безсумнівному значенні своєму є не що інше для правителів, як знаряддя для досягнення владних і корисливих цілей, а для керованих – зречення від людської гідності, розуму, совісті і рабське підпорядкування себе тим, хто при владі. Так він і проповідується всюди, де проповідується патріотизм».

Це визначення підтверджує висновки про те, що і дотепер патріотизм використовується в деяких країнах як знаряддя в руках «еліт».

У сучасній Україні громадянський патріотизм повинен бути невід'ємним складником культивування відповідальності за єдність країни, що виявляється у конкретних формах: територіальна цілісність, політична і соціальна стабільність, міжетнічна згода, міжконфесійне взаєморозуміння та формування нової надетнічної спільноти українських громадян – єдиного Українського народу.

Саме тому для виховання справжніх патріотів своєї країни необхідно, щоб перш за все держава створювала умови, а громадяни, молоді насамперед, реалізовували свої вміння, здібності і талант, взаємно збагачуючи один одного створюваними цінностями.

У цьому сенсі роль держави змінюється: вона з апарату управління стає корпорацією з обслуговування своїх громадян, що, по суті, є найбільш справедливим підходом до розуміння змісту, що закладається у поняття країни, побудованої на основі демократії.

У цьому разі природна самодостатність людини, що виявляється через формування її особистості, все менше потребує керованого насильства і все більш схиляється до взаємного обслуговування. При цьому якість цього обслуговування перебуває в прямій залежності не стільки від його кількості, скільки від якості умов, створених самою державою для реалізації здібностей і таланту кожного громадянина залежно від кількості результатів його вмінь, спрямованих на благо держави.

Зміні організуючої ролі держави обов'язково має передувати визначення доктрини розвитку самого суспільства як системи фундаментальних вимог – основ, що базуються на традиційних цінностях народу, що їх створює.

Постулати-цінності залишаються незмінними, і вони визначаються інтеграційними вимогами творчого еволюційного суспільного розвитку. Основним із них є Миролюбність. Адаже про який суспільний розвиток може бути мова в стані війни або конфлікту? Історично сформований та перевірений історією вислів «аби не було війни» є основою самого існування суспільства і невід'ємним складником його розвитку.

Наступним за важливістю постулатом-вимогою розвитку суспільства та держави є його Моральність. Бо про який розвиток може йти мова в аморальному суспільстві? Безсумнівно, неправда може принести ілюзію «розвитку і зміцнення могутності держави», що дуже характерно для будь-якого роду модернізації, яка мине етап оптимізації. Але ця ілюзія триватиме недовго, і її наслідки будуть руйнівними як для суспільства, так і для самої держави. Традиційна моральність, що склалася століттями свого становлення і виражена в християнських заповідях, була і залишається непорушним фундаментом суспільного розвитку.

Третью, похідною від перших двох, вимогою-постулатом суспільного та державного розвитку є Законність, заснована на Моральності і Миролюбності. Знову ж таки про який розвиток можна говорити, якщо не встановлені основоположні правила суспільного існування? Правила, що базуються на абсолютному непорушенні природних законів і неухильному дотриманні духовних постулатів. Сформульована таким чином Законність є гарантом поступального суспільного розвитку.

Позначивши фундаментальні основи і конструктивні особливості обслуговуючої держави, а також прийнявши основні правила суспільного розвитку, варто переходити до формування народної більшості як домінуючої сили суспільства і держави, здатної перетворити програмні стратегічні наміри у практичні дії для досягнення поставлених цілей – творчого розвитку суспільства і становлення його обслуговуючої держави.

Народна більшість є основою права суспільства на зазначені перетворення.

В умовах сьогодення, на жаль, виявилася негативна тенденція, пов'язана з недооцінкою насправді талановитих і здібних особистостей, що відкрили свій творчий хист і частково реалізували свій талант та не стали через недостойну матеріальну оцінку їхньої праці і їхніх досягнень прикладом для інших. Право на щасливе і гідне життя, за дуже рідкісним винятком, так і залишається повсюдно нереалізованим. Однак воно є, і воно може стати правилом у разі його прийняття більшістю населення країни і громадян держави.

Конституційні положення про громадянина як джерела, носія, суверена закріплені в нині чинному основному правовому документі держави – Конституції. Але реальне його наповнення залишається незатребуваним, бо суспільством не вказано шлях до творчої сутності людини, а державою не створені умови для його творчого розвитку [7, с. 1].

Отже, особисте визначення напряму шляху і надання громадянину методу для його самореалізації відкриває можливість для всезагального розуміння такого бажаного і природно зумовленого права на щастя та формування громадської думки за необхідності подолання критичної маси і реального згуртування народної більшості на основі закладених у визначенні принципів громадянського патріотизму.

Висновки

Отже, патріотизм – один із найважливіших складників загальнонаціональних ідей, які об'єднують на духовній основі найрізноманітніші нації. Зміст цих ідей у різних країнах був і залишається різним. В одних країнах – це свобода і незалежність, в інших – віра в богообраність народу, або ж під ідеєю патріотизму розуміється добробут і забезпеченість кожного громадянина країни, тобто у кожного є власний шлях.

На рівні ж суспільної свідомості під патріотизмом розуміється національна і державна ідея єдності і неповторності даного народу, яка формується на основі традицій, звичаїв, історії і культури кожної конкретної нації. На рівні індивідуальної свідомості патріотизм виражається в любові до своєї Батьківщини, гордості за свою країну, прагненні принести користь своєму народові.

Таким чином, патріотизм, а в нашому випадку його різновид – громадянський патріотизм, – це один зі складових елементів структури суспільної свідомості, в якому відображено ставлення особистості до своєї Батьківщини, країни та народу. Для держави патріотизм виступає частиною ідеології, для суспільства – частиною способу життя, для особистості – сенсом життя.

Тому патріотизм – це не рух проти чогонебудь, а рух за ті цінності, якими володіє суспільство, держава та людина. Це, перш за все, стан духу і душі людей, їх соціальна та громадянська активність. А змістове наповнення патріотизму залежить від конкретних історичних умов життя суспільства, політики, влади, па-

нівних груп, політичних партій, цілей і завдань, що стоять перед ними.

Список використаних джерел:

1. Осипов Г. В. Социологический словарь / авт.-сост.: Осипов Г.В., Москвичев Л. Н., Чернощек О. Е. – М.: Норма, 2010. – 608 с.
2. Большой психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – 3-е изд. – М.: Прайм-Еврознак, 2003. – 632 с.
3. Козлов А. А. О патриотизме. Основные понятия и краткий исторический аспект. О патриотизме и гражданственности : учеб. пособие [для студентов, работников сферы молодежной политики и педагогов] / под ред. д. с. н., проф. А. А.Козлова. – СПб.: «Элексис Принт», 2005. – 228 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И. А. Зимняя // Компетенции в образовании: опыт проектирования : сб. науч. тр. / под ред. А. В. Хуторского]. – М.: ИНЭК, 2007. – С. 33–45.
5. Котова Г. Л. Индикаторы сформированности гражданской компетентности // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / Г. Л. Котова ; под ред. А.В. Хуторского. – М.: ИНЭК, 2007. – С. 189–195.
6. Бородин И. Б. Понятия и термины политической науки: словарь-справочник для студентов всех специальностей / И. Б. Бородин, В. А. Колесников, М. А. Сукиасян, А. Н. Буров. – Волгоград: Комитет по печати, 1995. – 48 с.
7. Valyanko. Гражданский патриотизм – основа Народного большинства / Valyanko // Livejournal, 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://valyanko.com/595.html>

Статья посвящена анализу сущностных составляющих понятия «гражданский патриотизм» и исследованию его фундаментальных основ и конструктивных особенностей. В работе подчеркивается, что гражданский патриотизм должен быть неотъемлемой составляющей культивирования ответственности за единство страны и способом формирования единого Украинского народа.

Ключевые слова: гражданский патриотизм, гражданская компетентность, политическая культура, толерантность, нравственность, законность.

The article is devoted to the analysis of the components of the concept of «civil patriotism» and to the study of its fundamental foundations and constructive features. The work emphasizes that civil patriotism should be an integral part of the responsibility for the unity of the country and the way to form a single Ukrainian people.

Key words: civil patriotism, civil competence, political culture, tolerance, morality, legality.

